

Phần ba – LỊCH SỬ VIỆT NAM (1858 – 1918)

Chương I

VIỆT NAM TỪ NĂM 1858 ĐẾN CUỐI THẾ KỈ XIX

Bài 33

VIỆT NAM TRƯỚC NGUY CƠ BỊ PHÁP XÂM LƯỢC

I – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Học xong bài này, HS :

1. Về kiến thức

Cần nắm được :

– Tình hình nước Việt Nam trước năm 1858 với những nét cơ bản về chính trị, kinh tế, xã hội.

– Âm mưu xâm lược các nước phương Đông của tư bản phương Tây.

2. Về kĩ năng

– Rèn luyện khả năng phân tích, nhận xét, phê phán một sự kiện, nhân vật lịch sử.

– Tự liên hệ, rút ra bài học.

3. Về thái độ

– Thấy được bản chất dã man, tàn bạo và hiếu chiến của chủ nghĩa thực dân.

– Có suy nghĩ và hành động đúng trước yêu cầu của lịch sử.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Trong khoảng 60 năm đầu thế kỉ XIX, Việt Nam là một nước quân chủ, tuy được coi là khá mạnh ở khu vực Đông Nam Á, nhưng đã bước vào thời kì khủng hoảng, suy vong.

Sự khủng hoảng đó được biểu hiện trên nhiều lĩnh vực : kinh tế, chính trị, quân sự, đối nội, đối ngoại ; nổi bật là xung đột giai cấp, khởi nghĩa nông dân (phần này đã được trình bày khá kĩ trong SGK Lịch sử ở các lớp trước).

2. Âm mưu xâm lược của thực dân Pháp đã đặt dân tộc ta trước những thử thách to lớn.

– Cuộc xâm lược chủ yếu là để thoả mãn nhu cầu về kinh tế cho tư bản Pháp chứ không phải là vì sứ mạng "truyền bá văn minh", hay bảo vệ đạo Thiên Chúa.

– Trước sự lấn lướt của một đạo quân xâm lược mới (có kinh tế mạnh, được trang bị vũ khí tối tân), chúng ta liệu có thể bảo vệ được nền độc lập dân tộc không ?

– Trách nhiệm của nhà Nguyễn được xác định như thế nào ?

III – THIẾT BỊ, TÀI LIỆU DẠY – HỌC

– Lược đồ các nước Đông Nam Á cuối thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX.

– Các tài liệu về Việt Nam trong bối cảnh Đông Nam Á bị tư bản phương Tây xâm lược.

– Tranh, ảnh, tư liệu về hoạt động và đời sống kinh tế, văn hoá, quân sự ở Việt Nam dưới thời Nguyễn.

IV – GỢI Ý TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY – HỌC

1. Giới thiệu bài mới

GV giới thiệu khái quát sự kiện nước Việt Nam giữa thế kỉ XIX, bị tư bản Pháp – Tây Ban Nha xâm lược và biến thành thuộc địa, sau đó đặt câu hỏi : Tại sao thực dân Pháp ráo riết thực hiện âm mưu xâm lược Việt Nam ?

Muốn hiểu tường tận, cần nghiên cứu bối cảnh lịch sử dân tộc trước cuộc chiến tranh xâm lược của thực dân Pháp.

2. Dạy và học bài mới

Mục 1 – Tình hình Việt Nam giữa thế kỉ XIX

– GV gợi ý để HS tái hiện lại một số tri thức lịch sử đã được học ở lớp 10, kết hợp với nội dung trong SGK để làm rõ tình hình chính trị, kinh tế, quân sự, đối nội, đối ngoại thời Nguyễn nửa đầu thế kỉ XIX.

Trên cơ sở đó, HS liên hệ đến hậu quả của vấn đề khi đất nước phải đương đầu với nguy cơ một cuộc chiến tranh sắp tới.

Có thể cho HS quan sát hình *Lính hoàng thành* trong SGK, nêu nhận xét về trang phục và vũ khí quân đội thời kì này : binh lính mặc quần áo vải, bấp chân quần xà cạp, đi đất, đội nón ghép bằng những thanh tre, quét một lớp sơn ta. Người lính bên trái đeo gươm, người lính bên phải mang giáo dài, cán tre, có tra mũi hình búp đa. GV có thể kể thêm một vài thứ binh khí thông thường khác mà binh lính thời Nguyễn thường dùng như súng hoả mai, súng kíp, súng bắn đá, các loại súng đại bác bằng đồng, gang... sau đó, cho HS nhận xét : đó là các loại vũ khí thời trung cổ, trong khi đó thì tư bản Pháp đã có những bước tiến vượt bậc (dùng kiến thức lịch sử thế giới để làm rõ).

Cuối mục, GV hướng dẫn HS rút ra những kết luận và liên hệ.

Mục 2 – Việt Nam trong bối cảnh các nước phương Đông bị xâm lược (giữa thế kỉ XIX)

– Ở mục này, GV căn cứ vào lược đồ, tường thuật theo trình tự thời gian về quá trình xâm lược các nước phương Đông của tư bản phương Tây. Cũng có thể vẽ lược đồ trống để HS ôn tập các kiến thức đã học, rồi rút ra kết luận : Thế kỉ XIX, các nước châu Á và Đông Nam Á lần lượt bị bọn thực dân xâm lược. Nền độc lập của Việt Nam bị đe dọa nghiêm trọng.

– GV đặt câu hỏi cho HS suy nghĩ trả lời : Tại sao các nước tư bản phương Tây lại xâm lược các nước phương Đông ?

+ Nhu cầu về thị trường, nguyên liệu, nhân công của chủ nghĩa tư bản.

+ Phương Đông đất rộng, người đông (Ấn Độ, Trung Quốc), giàu tài nguyên.

Tiếp đó, GV trình bày tóm tắt về quá trình xâm lược của các nước tư bản phương Tây đối với các nước phương Đông.

– GV nêu câu hỏi cho HS suy nghĩ và trả lời : Trong tình hình trên, nền độc lập của Việt Nam bị đe dọa như thế nào ?

Mục 3 – Thực dân Pháp tìm cơ can thiệp vào Việt Nam

Trước hết, GV dựa vào nội dung SGK, nêu vấn đề : từ cuối thế kỉ XVIII Pháp đã biết đến Việt Nam và có ý định can thiệp vào nước ta qua các sự kiện xung quanh Hiệp ước Vécxai 1787. GV điếm qua nội dung bản Hiệp ước này để giúp HS thấy tác hại của nó. Đến giữa thế kỉ XIX, đặc biệt dưới thời Đế chế thứ hai, kinh tế Pháp phát triển thêm một bước, nên càng có nhu cầu bành trướng xâm

lược thuộc địa. Nước Pháp đã tiến hành một loạt cuộc chiến tranh trong giai đoạn này : ở châu Phi, châu Mĩ, các nước phương Đông (chủ yếu là Trung Quốc)... Thủ đoạn của Pháp là dùng gián điệp đội lốt thầy tu hoặc thương nhân thăm dò, gây rối, dọn đường cho cuộc xâm lược. Trường hợp của Việt Nam cũng như vậy.

Khi đã làm rõ nguyên nhân chính của cuộc chiến tranh xâm lược thực dân, GV nêu câu hỏi và hướng dẫn HS phân biệt các khái niệm : "nguyên nhân sâu xa", "nguyên nhân trực tiếp", "duyên cớ" và khắc sâu các thuật ngữ, khái niệm vừa học.

3. Gợi ý trả lời câu hỏi và bài tập cuối bài

Câu 1. Dựa vào nội dung mục 1 và 2 để trả lời. Chú ý nêu nhận xét : Trong các thế kỉ XVI – XVII, thương gia của các nước Bồ Đào Nha, Hà Lan, Anh... đã tới Việt Nam buôn bán. Thậm chí, Anh còn có ý định chiếm đảo Côn Lôn.

Người Pháp tuy đến sau nhưng thông qua Hội truyền giáo đã dần dần bám sâu vào Việt Nam để chuẩn bị âm mưu xâm lược.

Câu 2. Dựa vào mục 3, HS tìm hiểu về việc thực dân Pháp tìm cớ từng bước can thiệp vào Việt Nam. Cần liên hệ đến nguyên nhân và trách nhiệm để mất nước của nhà Nguyễn cuối thế kỉ XIX.

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Người Pháp nói về vua Tự Đức và các vua triều Nguyễn

"Vị vua này có thể làm được việc gì, một khi ông ta sống thu mình trong cung cấm, chỉ tiếp xúc với các thân vương và một vài đại thần, chỉ ra ngoài khi đi săn bắn, để tế Trời, hay thăm các lăng mộ tổ tiên ? Trên đường đi của ông ta, trẻ em đều phải tránh xa, người lớn thì quỳ xuống đất, mặt cúi gằm ; ông ta chỉ nhìn, chỉ nghe qua Hội đồng Cơ mật. Ông ta có thể quan tâm đến các việc của quốc gia, nhưng chính do cách sống như vậy mà ông bị đặt trong tình trạng không có khả năng cai trị thực tế".

(Theo : Ch.Gosselin, *L'Empire d'Annam (Vương quốc An Nam)*, Perrin et Cie, Paris, 1904)

"Các hoàng đế này chịu trách nhiệm về sự suy đồi và tàn tạ của vương quốc họ, chỉ riêng họ chịu nổi nhục trước lịch sử. Các quan lại, các tướng lĩnh, dân chúng của họ không đáng có những ông vua như vậy, tất cả mọi người đều đáng được cai trị tốt hơn."

(Theo : Gosselin, *Vương quốc An Nam*, Sdd)

2. Về vai trò của các giáo sĩ

"Vấn đề giáo sĩ thực ra chỉ là cái cớ để chúng ta ra tay hành động đối với nước Nam. Việc mất Ấn Độ hồi thế kỉ XVIII, việc địch thủ của chúng ta là nước Anh phát triển lực lượng ngày càng mau ở Viễn Đông, đã buộc chúng ta phải cố tìm cách đặt chân vào vùng biển Trung Quốc ; nếu không thì chúng ta tất bị suy đồi, bị sa vào tình trạng thấp kém đáng khinh. Nước Nam đã giúp chúng ta có cơ hội đó, việc họ tàn sát các giáo sĩ người Pháp đã cho chúng ta có cớ để can thiệp, và chúng ta đã nắm ngay lấy cơ hội đó một cách vội vàng nhưng dễ hiểu".

(Theo : Gosselin, *Vương quốc An Nam, Sđd*)

"Ý định của tôi là khôi phục Hội Truyền giáo đối ngoại, các ông giáo sĩ của Hội sẽ rất có ích cho tôi ở châu Á, châu Phi và châu Mĩ ; tôi sẽ phái họ đi điều tra lấy tin tức về tình hình của các nước. Chiếc áo choàng của họ chở che cho họ và dùng để giấu các ý đồ chính trị và thương mại. Họ không tốn kém mấy và được các con người dã man kính trọng".

(Theo : *Tuyên bố của Na-pô-lê-ông I trước Hội đồng Nhà nước năm 1804*)